

Dva jezika irske poezije na primeru pesnika Michaela Hartnetta

Urša Strle

<https://orcid.org/0009-0005-9356-6824>

ursa.strle@gmail.com

Članek na primeru pesnika Michaela Hartnetta prikazuje del problematike jezika na Irskem, ki je v književnosti velikokrat tematizirana. Hartnett se sprva uveljavi kot pesnik v angleškem jeziku, sredi 70. let 20. stoletja pa naznani, da v angleščini ne bo več objavljaj in se obrne k ustvarjanju v irščini, jeziku, ki ni njegov materni. Prispevek na podlagi nekaterih njegovih pesmi in citatov predstavi njegov odnos do angleške in irske pesniške tradicije ter njegov položaj med obema, saj, kot sam zapiše v eni izmed pesmi v sklopu »A Farewell to English«, sta sodobno Irsko zaznamovali obe. Članek tako poudari nekatere elemente irske književne in kulturne dediščine, ki je vpletena v Hartnettovo poetiko. Dotakne se tudi vprašanja prevoda v tretji jezik in kaj to pomeni za ohranitev tiste pomenske razsežnosti pesmi, ki izraža razkol ob izgubi zgodovinsko prevladujočega jezika. Prevod to vrzel po eni strani premosti, saj njegovi bralci in bralke ne morejo zaznati, ali je pesem pisana v jeziku kolonizatorja ali v jeziku, ki je le še redkokomu materni; po drugi strani pa vprašanje jezika, eno osrednjih vprašanj irske poezije v določenem obdobju, zabriše.

Ključne besede: irska poezija / Hartnett, Michael / dvojezičnost / irska poezija v angleščini / irska poezija v irščini / prevajanje

Uvod

Uradna jezika na Irskem sta angleščina in irščina; tako v Republiki Irski kot na Severnem Irskem, kjer kot uradni jezik manjšine priznavajo tudi ulstrsko škotščino. Irski jezik – v izvorniku *Gaeilge* oziroma gelščina, tudi irska gelščina – je eden od otoških keltskih jezikov. Skupaj s škotsko in mansko gelščino spada v goidelsko ali gelsko vejo insularnih keltskih jezikov; druga glavna veja so britanski keltski jeziki. V Republiki Irski irščino sicer učijo v šolah in je prisotna kot jezik vsakdanje komunikacije na irsko govorečih območjih, t. i. *Gaeltachtaí*, a jo je z mesta maternega jezika večinskega dela prebivalstva v drugi polovici 19. stoletja izrinila angleščina, po stoletjih borbe za oblast nad otokom med Britanci in Irci, tudorskem zavojevanju v 16. stoletju in več desetletjih načrtnih naseljevanj pretežno

71

protestantskih britanskih naseljencev na ozemlje razlaščenih katoliških Ircev. Irščina je bila s položaja maternega jezika večine prebivalcev, jezika vseh slojev ljudi in tudi jezika besedne umetnosti, izrinjena na obrobja, v majhne lokalne skupnosti. Ta izpodriv, tako jezikoven kot socialen, je močno zaznamoval tudi irsko književnost; o njem pišejo zadnje generacije tradicionalnih irskih bardov in elitnega razreda pesnikov, t. i. *filid*, ki tožijo nad izgubo občinstva, poslanstva in sredstva preživljanja, nadaljuje pa se tudi v poznejša desetletja. Postane eno osrednjih vprašanj irskega prepورا ter kulturnega nacionalizma, občutijo in tematizirajo pa ga številni avtorji še globoko v 20. stoletju. Namen članka je na primeru Michaela Hartnetta, dvojezičnega pesnika, katerega prvi jezik je sicer angleščina, prikazati razkol, ki ga je izpodriv zgodovinsko prevladujočega jezika pomenil za irskega ustvarjalca, pa tudi vlogo prevoda v tretji jezik – tako z vidika premostitve prepada med irščino in angleščino kot tudi z vidika zabrisanja vprašanja, ki je irsko književnost tako močno zaznamovalo. Prevodi citatov in odlomkov pesmi so navedeni v lastnih, večinoma dobesednih prevodih.

Pesnik: v iskanju jezika

Michael Hartnett (1941–1999) je bil irski pesnik, prevajalec iz več jezikov in pisec literarnih kritik, povezan z različnimi irskimi publikacijami. Poezijo je pisal v dveh jezikih – angleščini in irščini. Ustvarjati je začel v angleščini, v petdesetih letih prejšnjega stoletja; prve pesmi je objavil v literarni reviji *Poetry Ireland* leta 1962 (Walsh 38–41). Ščasoma se je uveljavil kot eden vidnejših pesnikov svoje generacije, nato pa je sredi sedemdesetih napovedal, da se odpoveduje pisanju v angleščini in bo odslej objavljati le še v irščini. V pesmi »A Farewell to English« (»Slovo od angleščine«, 1975) je napovedal slovo ne le od jezika, ampak tudi od pesnikov, ki jih je bral v angleščini, bodisi v izvorniku bodisi v angleškem prevodu, ter vplivov, posredovanih prek tega jezika: »I say farewell to English verse, / to those I found in English nets« (Hartnett, *Farewell* 33).¹ Istega leta, 1975, je prejel štipendijo irsko-ameriškega sklada in štipendijo za kreativne pisatelje Sveta za umetnost (The Arts Council), ki sta mu omogočila, da se je lahko posvetil le literarnemu ustvarjanju (Walsh 115–117).

Pesnikova odločitev, da bo prenehal pisati v angleščini, je nenavadna – Hartnett je sicer govoril irsko, a za razliko od svoje stare matere, pri

¹ »Jemljem slovo od angleške poezije / in tiste, ki sem jo našel v angleških mrežah«

kateri se je sprva naučil irščine, ni bil materni govorec tega jezika, ki ga je angleščina po stoletjih britanske nadvlade sčasoma dokončno izrinila na obrobje. Hartnettova javna odpoved angleščini je pri nekaterih kritikih in pesnikih vzbudila dvome o tem, ali izbrani jezik dovolj obvlada, da bi v njem pesnil; menili so namreč, da Hartnettovo znanje irščine ne dosega ravni njegove angleščine. Odločitev v prvi pesmi v nizu »A Farewell to English« presprašuje tudi pesnik sam: »What was I doing with these foreign words? / I, the polisher of the complex clause« (Hartnett, *Farewell* 30).² A v nadaljevanju utemelji svojo odločitev in stoji za njo brez obžalovanja: »I have come with meagre voice / to court the language of my people« (35).³ Kot je zapisal v članku »Why Write in Irish?«, objavljenem 26. avgusta 1975 v časniku *The Irish Times*, se je v jezik zaljubil tudi prek poezije. O razlogu za svojo odločitev pa je prav tam zapisal:

Moj glavni in najbolj preprost razlog za prehod na gelščino je to, da imam rad ta jezik. [...] Da bi katerikoli jezik pustili umreti in da pesniki, ki ga poznajo, si iz njega izposojajo in ga celo imajo radi, ne bi storili ničesar, je zame nerazumljivo. Želim si le, da bi bil bolj znan in boljši pesnik, da bi bila moja odločitev bolj izjemna in ne toliko nerazložljiva in »zabavna«. (Hartnett, »Why« 8)

Tradicija ustvarjanja v irščini je – vsaj v nekaterih predelih otoka, kjer se je irščina ohranila kot jezik vsakdana – sicer neprekinjena. Pesniki, ki so pesnili le v irščini, so živeli tudi v Hartnettovem času, pa svojih ustvarjalnih odločitev niso javno naznanili, kar prizna tudi sam: »Želel sem se postaviti za svoje stališče. Ni mi bilo znano, kaj se je takrat dogajalo na primer v Corcu z mladimi pesniki, kot so Nuala Ní Dhomhnaill, Gabriel Rosenstock, Michael Davitt. Počeli so praktično isto stvar, brez kakšnega pompoznega ali javnega izražanja mnenja« (Hartnett, »Interview« 20).

Hartnett je že kot mladenič prebiral dela irsko pišočih avtorjev in se poglobljajal v poezijo, pisano v irščini. Po svojih lastnih besedah je pri branju antologije *Early Irish Lyrics*, ki jo je uredil Gerard Murphy, »preučeval gelsko metriko« in uvidel, da so prozni prevodi zbranih pesmi pomanjkljivi: »Verjel sem (in še vedno verjamem), da mora prevod pesmi pokazati kompleksnost, okrasje in metriko izvornika« (Hartnett, »Why« 8). Prevajanje iz irščine predstavlja pomemben del Hartnettovega ustvarjalnega opusa, ki med drugim zajema prevode zgodnje irske poezije (*The Hag of Beare*) ter prevode pesnikov 17. stoletja (Pádraigín Haicéad, Dáibhí Ó Bruadair in Aodhaghán Ó Rathaille), pri katerih je upošteval izvorno metriko tudi »na račun obremenitve

² »Kaj sem počenjal s temi tujimi besedami? / Jaz, loščilec kompleksnega stavka«

³ »Prišel sem s skromnim glasom, / da bi dvoril jeziku svojega ljudstva«

skladnje« in uporabe »nenavadnih inverzij« (Lysaght 8). Prevajal pa je tudi svoje lastne pesmi, pisane v irščini, ter pesmi drugih avtorjev, ki so ustvarjali v tem času, na primer Nuale Ní Dhomhnaill.

Poznavanje irske poezije je pustilo pečat tudi na njegovi avtorski poeziji v angleščini. Eavan Boland je o zbirki izbrane poezije *Selected Poems*, ki je izšla leta 1970, zapisala: »Ni treba poznati irske pesniške dediščine in jezika, da bi v lastnih delih Michaela Hartnetta prepoznali moč, ki sta jo njegovo poznavanje in interpretacija gelske tradicije⁴ dala njegovemu delu v angleščini, kot je razvidno iz teh pesmi« (Boland 12). Pomenljiva pa je njena ocena pomena Hartnettovih del v povezavi z vprašanjem irske in angleške pesniške tradicije, ki so ga zaradi izpodriva zgodovinsko prevladujočega jezika občutili in tematizirali mnogi irski literati: »Michael Hartnett se s svojim poznavanjem irske tradicije in domiselnimi posegi v angleško tradicijo s pomočjo resničnega talenta na neki način lahko znajde pred dvema potema. Posebnost njegove poezije nakazuje, da bi lahko celo zgradil avtocesto med njima in tako končal njuno delitev« (12). To se s Hartnettovo poznejšo načelno zavrnitvijo angleščine kot jezika ustvarjanja in vplivov, prejetih prek tega jezika, ni povsem uresničilo, a vendar je tudi s prevajanjem gradil mostove med obema. Kot je dejal v intervjuju z Dennisom O'Driscollom, mu je bilo prav prevajanje »v izjemno pomoč pri spravi z obema jezikoma«, naposled pa se je vrnil tudi k angleščini in znova pisal v obeh jezikih, ki sta ga zaznamovala: »Bilo je obdobje, predvsem na začetku, ko je en verz nastal v angleščini in naslednji v irščini. Denimo pisanje [pesmi] 'The Retreat of Ita Cagney' ['Umik Ite Cagney'] mi je skoraj zlomilo srce in razum, ker sta oba jezika postala tako prepletena. Eden ni prevod drugega. Gre za dve različici ene pesmi; kateri je izvirni jezik, pa ne vem« (Hartnett, »Interview« 21). Hartnett takšno doživljanje poimenuje »intelektualna shizofrenija« (21); med jezikoma je prehajal tudi na javnih branjih pesmi »The Retreat of Ita Cagney« oziroma »Cúlu Íde«, kar sicer pri poslušalcih, ki niso govorili irsko, ni bilo najbolje sprejeto (Walsh 142–143).

V povezavi s svojo poezijo Hartnett neposredno omenja vplive irske poezije. V intervjuju z O'Driscollom je dejal, da mu je bilo »varčevanje s sredstvi« vedno blizu, kar je povezoval z izhajanjem iz zgodnje irske poezije, »ki je bila silabična in je zahtevala strahotno disciplino« (Hartnett, »Interview« 18). Prav iz irske tradicije naj bi izhajala tudi njegova raba retoričnega jezika, kot svoji tipični sredstvi pa našteje ponovitve in naštevanje oziroma katalogiziranje osebnih predmetov (18). Skopost jezika in kratek verz sta značilna predvsem za njegove zgodnje

⁴ Večstoletna literarna tradicija v irščini, irski gelsščini; tudi bogato ustno izročilo.

pesmi, ki so velikokrat tudi same kratke, pesem pa je motivno-tematsko vezana na območje irskega podeželja.

Ena reprezentativnih je pesem »A Small Farm« (»Majhna kmetija«), s katero se začne zbirka njegove zbrane poezije *Collected Poems*, ki jo zaradi svojega neidealiziranega prikaza ruralnega življenja velikokrat primerjajo z deli Patricka Kavanagha. Ta irski pesnik, rojen na začetku 20. stoletja, je bil namreč eden prvih, ki je zavračal idiličen prikaz življenja na podeželju, kot se je pojavljal v poeziji Williama Butlerja Yeatsa in nekaterih drugih predstavnikov irskega literarnega preporoda (Irish Literary Revival) konec 19. in v začetku 20. stoletja in je irski poeziji utrl svežo pot, prosto Yeatsovega vpliva. Hartnettova pesem je postavljena v hladno, vlažno in težko realnost irskega podeželja, predvidoma v povezavi s kmetijo njegove stare matere, kjer je pesnik preživel del otroštva. Tudi zaradi kratkega verza je izjemno ritmična, čeprav nima strogo predpisanega metra. Rima je pogosta, a brez določene sheme; tako najdemo zaporedno in prestopno končno rimo, pa tudi prestopno ujemanje konca enega verza s sredino drugega, na primer »minor but unhealing: / bitterness over boggy land / casual stealing of crops« (Hartnett, *Collected Poems* 15).⁵ Takšna rima spominja na rimo *aicill rhyme*, eno od rim, značilnih za bardsko poezijo (Dán Díreach), kjer se konec verza rima s sredino naslednjega. V pesmi je moč najti že omenjeno naštevanje oziroma katalogiziranje predmetov, pri tem pa uporablja tudi anaforo in iteracijo. Podobno nizanje podob in kopičenje veznika *and* sta opazna tudi v njegovih pesmih v nizu »Secular Prayers« (»Posvetne molitve«). V primeru devetvrstične pesmi, ki se začne z verzom »Whom I ask for no gift« (60),⁶ se štiri vrstice – od teh tri zapored – začnejo s tem veznikom. Kot poudari O'Driscoll, Hartnett »povzdigne besedo 'in' iz skromnega veznika v univerzalni ključ v pesnikovem besednem zakladu, ki odklepa pogled za pogledom, verz za kumulativnim verzom« (O'Driscoll 242). O'Driscoll v povezavi z omenjenim nizom pesmi opomni tudi na citat Kuna Meyerja, v katerem ta poudari podobno značilnost zgodnje keltske poezije o naravi: »Za te pesmi je značilno, da v nobeni ne najdemo podrobnega ali trajnega opisa prizora ali pokrajine, pač pa zaporedje slik in podob, ki jih pesnik, kot impresionist, priključ pred nas z lahkotnimi in spretnimi potezami« (Meyer xii–xiii). Primer nizanja tovrstnih zaporedij podob najdemo v peti pesmi v sklopu »Secular Prayers«:

⁵ »majhne, a brez zacelitve: / zagrenjenost zaradi močvirnate zemlje / priložnostne izmaknitve pridelka«

⁶ »Od kogar ne prosim darila«

I am glad for the snow,
it is a white bird frantic,
a flight of white moths,
water frozen to intricacies; (Hartnett, *Collected Poems* 55)⁷

Prav tako je v Hartnettovi poeziji moč najti splošno značilnost irske literature, ki sega stoletja daleč v tradicionalno irsko književnost: neodtujljivo povezanost zgodbe ali pesmi s krajem in pokrajino, prisotnost naravnih motivov ter lokalnega dogajanja.

Kot izpostavi Peter Sirt, je Hartnett nekatera svoja najboljša dela napisal v irščini ali kot angleške prevode svojih del v irskem jeziku; med njimi poudari pesmi za Hartnettova otroka in »An Muince Dreoilíní« (Sirt 302). V irskem jeziku je pesnik, v nasprotju s svojimi zgodnjimi pesmimi, pisal tudi daljša dela, na primer že omenjeno »Cúlú Íde«, ki je bila po Hartnettovih besedah pisana sočasno s svojo angleško različico (Hartnett, »Interview« 21); »An Phurgóid« (»The Purge«, »Očiščenje«), za katero O'Driscoll ocenjuje, da je nastala iz krize jezika (20), saj iz nje veje nezadovoljstvo in med drugim problematizira tako jezik kot poezijo in pesniško tradicijo; ali »An Lia Nocht« (»The Naked Surgeon«, »Goli kirurg«), iz katere je delček preveden tudi v slovenščino. K objavljanju angleških pesmi se je Hartnett po desetih letih pesniškega molka v tem jeziku vrnil z zbirko haikujev *Inchicore Haiku*, v katerih obravnava tudi težave v družinskem življenju, alkoholizem, življenje po ločitvi, osamljenost in še vedno tudi vprašanje jezika.

»A Farewell to English«

Pesem »A Farewell to English« med kritiki ne velja za eno Hartnettovih boljših, a je med pogosteje obravnavanimi. Med razlogi za to je tudi udarnost sporočila, ki ga nosi že v naslovu, ter s tem povezano nekakšno samoizgnanstvo ali samoomejitev jezika, ki ga Hartnett naznani v tem sklopu pesmi in v katerem približno desetletje tudi vztraja.

V nizu sedmih pesmi pod skupnim naslovom »A Farewell to English« najdemo številne aktualne, politične in zgodovinske teme in motive; od razvoja irske pesniške tradicije od irske – »gelske« – k t. i. anglo-irski, vloge bardov in *filidov* kot hraniteljev skupnega znanja in zgodovine oziroma neke vrste kronistov, irskega boja za neodvisnost in državljanske vojne ter ocene tedanjega družbenega stanja; osrednje vprašanje pa je,

⁷ »Vesel sem za sneg, / je panična bela ptica, / roj belih nočnih metuljev, / voda, zamrznjena v potankosti;«

kot namiguje že naslov, vprašanje jezika. Idejo »irskosti«, irske zavesti in kulture, najpozneje od zametkov kulturnega nacionalizma, zlasti pa z »gelskim preporodom« (»Gaelic revival«) v 19. stoletju tesno povezujejo tudi z irščino, katere raba je zamirala, ob tem pa je poudarjen razkol ob izgubi jezika. Večina vidnih irskih avtorjev, ki so v tem obdobju poudarjanja lastne narodne identitete in borbe za samoupravo oziroma neodvisnost od britanske nadoblasti skušali ustvarjati *irsko* književnost, ločeno od angleške, tega niso znali storiti v maternem jeziku svojih predhodnikov, temveč so to morali storiti v angleščini, jeziku kolonizatorja. Hartnett ni bil edini, ki se je v 20. stoletju zavestno odločil za ustvarjanje v irščini, a je eden redkih, če ne edini, ki je svojo odločitev tako jasno naznanil in ubesedil v pesmi »A Farewell to English«. Če se na koncu prve pesmi v nizu lirskega subjekta še sprašuje o smiselnosti svojega početja, ko kot govorec angleščine skuša ubesediti neki občutek z besedami iz jezika, ki ni njegov materni, pa po nizu argumentov in razmišljanj v sedmih pesmih odločno potrdi svojo napoved o prekinitvi vezi z angleščino in nadaljnje pisanje v irščini.

Po prvih irskih besedah, ki v prvi od sedmih pesmi v nizu zaidejo v zavest lirskega subjekta in jih ta sprva zavrne kot tuje, češ da sam izhaja iz anglo-saške tradicije, nam že v drugi predstavi usodo tradicionalnih irskih pesnikov. Ti se, opasani s slamnatimi pasovi, s svojim imetjem v culah, lačni in razlaščeni občinstva v svojem jeziku podajajo na zahod in jugozahod Irske ter s sabo, tako Hartnett, nosijo za tisoč let zgodovinskega znanja (Hartnett, *Collected Poems* 142). Kraji, kamor se odpravljajo – Croom, Meentogues in Cahirmoyle – sicer niso na pretežno irsko govorečih območjih, kjer bi bardje še našli poslušalstvo za svoja dela v irščini, a imajo simboličen pomen, saj so vsi povezani s predstavniki bardskega pesništva v zatonu. V Croomu je v 18. stoletju delovala šola irske poezije, t. i. *court of poetry*, poimenovana po tamkajšnji reki Maigue. Njena najpomembnejša glasova sta bila Seán »an Ghrinn« Ó Tuama in Aindrias Mac Craith, bila pa naj bi ena zadnjih tovrstnih šol v provinci Munster (O'Driscoll 221). Obenem je Croom rojstni kraj Michaela Hartnetta. S posestvom Cahirmoyle je povezan Dáibhidh Ó Bruadair, eden zadnjih šolanih bardov, ki se je skušal preživljati s svojo obrtjo – tamkajšnja družina Bourke je bila ena od njegovih pokroviteljev (Griffin-Wilson). V kraju Meentogues pa je bil rojen Eoghan Rua Ó Súilleabháin, eden vidnejših pesnikov v irskem jeziku v 18. stoletju, znan predvsem po svojih pesmih oblike *aisling* ali pesmi vizije, v kateri pesnika obišče Irska v obliki ženske in se pogosto navezuje na aktualne politične razmere (Ní Íceadha in Morley).

Po umiku irščine na obrobja ter razpadu gelskega reda in irskega razreda pesnikov s prevlado britanske oblasti in njenega jezika je na večjem delu

otoka nastajala predvsem književnost v angleščini. Nekaj stoletij so hkrati nastajala dela v obeh literarnih tradicijah. Tako sta na primer na Irskem v istem času živela in ustvarjala Aogán Ó Rathaille in Jonathan Swift; sodobniki so denimo bili tudi Seán »an Ghrinn« Ó Tuama in Aindrias Mac Craith ter Oliver Goldsmith. Vendar so dela v angleščini in angleški tradiciji nastajala za množično britansko bralstvo, del katerega je bil bogat in vpliven, medtem ko so bila dela v irščini v senci družbenih razmer in zdesetkanega občinstva le redko širše izpostavljena in so svoje mesto v literarni zgodovini dobila šele precej pozneje, s prizadevanjem za ohranitev irskega jezika in kontinuitete irske literarne tradicije. Najpozneje z obujanjem zanimanja za irščino, irsko književnost, mitologijo in glasbo v okviru »gelskega preporoda« ter irskega literarnega preporoda v 19. stoletju pa za književnost v angleščini, nastajajoči na Irskem, postajajo značilni tudi specifično irski motivi. Gre tako za tematiko in motive iz irske zgodovine, mitologije in folklore kot za verzne in pesniške oblike, pesniške figure in metriko iz irske literarne tradicije, ki so v jezik vstopali tudi prek prevodov. Navsezadnje pa je posebna tudi sama angleščina, kot se je skozi stoletja izoblikovala na zelenem otoku, v nekaterih primerih tudi pod vplivom sobivajočega jezika – irščine. Glavni predstavnik takšne »anglo-irske« tradicije je bil William Butler Yeats, ki prevetri angleški verz in s svojim uspehom visoko postavi letvico za svoje sodobnike in pesnike naslednje pesniške generacije; tem je bila v njegovi senci na neki način pesniška pot že vnaprej načrtana. Hartnett mu očita zgolj površinsko poznavanje irske tradicije in zgodovine ter njuno selektivno prikazovanje – v tretji pesmi v nizu navede, da je Yeats ustvaril »anglo-irsko enolončnico« iz »anglo-saške osnove« z elementi irske mitologije in poezije, pri čemer so ga posnemali številni mlajši pesniki (Hartnett, *Collected Poems* 143). In čeprav se v sklopu »A Farewell to English« dvakrat neposredno obregne ob Yeatsa oziroma njegovo poetiko, tako O'Driscoll kot Pat Walsh poudarita ironijo, da je Hartnettova pesem »A Visit to Castletown House« (»Obisk Castletown House«) »po obliki in vsebini precej yeatsianska« (Walsh 154), O'Driscoll pa omenjeno pesem ob tem izpostavi kot eno redkih dobrih iz zbirke *A Farewell to English* (O'Driscoll 220).

Hartnett tematizira tudi odnos angleške oblasti do Ircev in trenutno družbo prikaže kot rezultat križanja med obema stranema, ob tem pa poudari nedoločljiv občutek izgube, ki so jo čutili ne samo avtorji v povezavi z jezikom, temveč prebivalci širše:

We knew we had been robbed
but were not sure that we lost

the right to have a language
or the right to be the boss. (Hartnett, *Collected Poems* 144)⁸

Izrazi tudi kritiko do sodobne irske družbe in države, ki jima očita zbirokratiziranost, ter do voditeljev, njihovega odnosa do irščine in želje po moči (146). Poezijo označi za dejanje upora: »The act of poetry / is a rebel act« (145),⁹ kar napoveduje zadnjo pesem v sklopu. Kljub temu da je na več krajih v sedmerici pesmi prikazal vpliv tako irske kot angleške tradicije na sodobno irsko družbo, pa se na koncu poistoveti z eno in odločno napove pisanje v irščini, čeprav njegov pesniški glas v tem jeziku ni tako močan: »I have come with meagre voice / to court the language of my people« (147).¹⁰

Hartnett v približno desetletnem obdobju samoomejitve objavljanja v angleščini vendarle naredi izjemo, še preden se dokončno vrne k objavljanju del v tem jeziku. *The Observer Press* leta 1980 objavi pesem »Maiden Street Ballad«, ki jo Hartnett napiše kot darilo za svojega očeta, v njej pa opisuje življenje na ulici Maiden Street v svojem domačem kraju Newcastle West, kjer je odrasčal. Štiri leta pozneje se Hartnett po ločitvi vrne v Dublin, v predmestje Inchicore, kjer nastane zbirka haikujev v angleščini *Inchicore Haiku*, objavljena leto za tem. Z njo se Hartnett »uradno« vrne k ustvarjanju v angleščini. Da je imel ves ta čas najmanj navdih za pisanje v tem jeziku lahko razberemo tudi v osmemu haikuju v zbirki, kjer uklonitev tej želji – ali nuji – primerja s popustitvijo jezua (Hartnett, *Collected Poems* 149).

Tretji jezik: irska tradicija kot kolateralna škoda prevoda?

V slovenski jezik je prevedena zgolj peščica pesmi Michaela Hartnetta. V reviji *Literatura* so leta 2008 izšle tri pesmi v prevodu Vena Tauferja, in sicer »Smrt Irke«, »Dovolj angleščine« – sicer le prva izmed sedmih v nizu pesmi – in »Oseba kot duh reke«. V »Izbor sodobne irske poezije«, ki je izšel v številki 199/200 omenjene revije, je Taufer uvrstil še nekaj pesmi Seamusa Heaneyja, Dereka Mahona, Johna F. Deana, Petra Fallona, Paula Muldoona in Michaela O'Loughlina. Nekoliko več Hartnettovih pesmi – »Zajklja«, »Oseba kot duh reke«, »Smrt neke Irke«, »Kdo je ubil Bobbyja Sandsa«, »Počasi padajo cvetovi«,

⁸ »Vedeli smo, da smo bili oropani, / a nismo bili prepričani, da smo izgubili / pravico do jezika / ali pravico biti glavni.«

⁹ »Dejanje poezije / je uporniško dejanje«

¹⁰ »Prišel sem s skromnim glasom / da bi dvoril jeziku svojega ljudstva«

»Potrpežljivost drevesa«, »Krompirjeva pesem«, »Pesnik kot Irka«, »Dovolj angleščine«, »Ogrlica iz kraljičkov«, »Pesnik sanja in sklene« ter odlomek iz »Golega kirurga« – je v antologiji *Čudovita usta* zbrala Mia Dintinjana, nekatere v svojih lastnih prevodih, druge v prevodih Vena Tauferja in Veronike Dintinjana.

Nekatere značilnosti, ki v kontekstu irske poezije lahko veljajo za tradicionalne ali izhajajoče iz bardske poezije, v slovenščini same po sebi niti ne bi bile prepoznane kot take. Primer je rima *aicill*, ki je ena od tipičnih rim sloga Dán Díreach, dobessedno »neposredna pesem«. Gre za zahteven, zapleten in strog slog irske poezije, pisane v silabični verzifikaciji, ki je med profesionalnimi pesniki prevladoval nekje od 12. stoletja do razpustitve bardskih šol v 17. stoletju, dela pa so bila namenjena poslušanju njihovega izvajanja v živo, ne branju. V slovenščini bi tovrstno ujemanje sicer prepoznali in cenili doprinos k zvočni obliki pesmi, ne bi pa mu pripisali tradicionalnega pomena in navezovanja na večstoletno bardsko tradicijo. V prevodih je težko zajeti vse kulturne in tradicionalne konotacije, ki jih omogoča delo v izvirnem jeziku, toliko bolj pri prevajanju poezije, ki do neke mere (vsaj v nekaterih teorijah prevajanja) zahteva tudi sledenje metričnim, oblikovnim in zvočnim vzorcem izvirnika in zato dopušča manj odstopanj. Da bi omogočili večje razumevanje omenjenih konotacij, lahko dodatne razlage vključimo v opombah pri vsaki pesmi posebej, pa tudi v predgovoru ali spremni besedi k prevodom. Ob tem pa se je treba zavedati tudi tega, da marsikaterega bralca ne bo zanimalo branje obsežnih študij poleg same pesmi, čeprav bi jim ta omogočila uvod v dodatne razsežnosti pesmi. Čar poezije pa je vendarle tudi v tem, da se v vsakem bralcu – in ob vsakem branju – posebej odpirajo vrata intimnega razumevanja neke pesmi glede na lastne izkušnje in doživetja, čeprav morda do nas ne pridejo vsi pomeni in vzorci, ki jih s seboj prinaša večstoletna tradicija; in tako lahko ta besedila v novem jeziku zaživijo na novo, *osvobojena* kulturno-specifičnih povezav – ali pa so omenjenih konotacij *razlaščena*? V slogu reka *traduttore, traditore* je po drugi strani moč trditi, da premostitev jezikovnega vprašanja s prevajanjem v tretji jezik lahko – če ta problem ni posebej izpostavljen – zabriše ali celo cenzurira to vprašanje, ki je v irskem pesništvu tako pogosto tematizirano in prespraševano, in ga je, tako kot njegove ustvarjalce, globoko zaznamovalo; v poetikah, razmišljanjih in izraženih občutenjih številnih pesnikov se namreč pojavlja kot eno ključnih.

Zaključek

Opus Michaela Hartnetta je obširen in izjemno raznolik, v njem sta neločljivo prepleteni angleščina in irščina ter zastopani številni žanri in pesniške oblike. Skupno jim je nenehno prespraševanje, iskanje in dokazovanje pripadnosti – kot zgosti Peter SIRR, je morda Hartnettova glavna tema, pa tudi splošno stanje, »globok občutek razseljenosti v nenehnem iskanju kulturnega, čustvenega in duhovnega doma« (SIRR 294). In medtem ko prevod nikoli ne zajame vseh zvočnih, pomenskih, ritmičnih odtenkov in vzorcev, pa je treba poudariti, da vsaj v primeru krize oziroma izgube maternega jezika številnih predhodnih generacij, kot jo vidimo na primeru irske književnosti, prevod v tretji jezik preseže tovrsten jezikovni prepad. Prevodna pesem skuša zajeti semantični pomen pesmi ter zvočne in metrične vzorce izvornika, ne glede na to, ali je pisan v irščini ali angleščini, in tega problema v ciljnem jeziku sploh ne zaznamo. Obenem pa lahko trdimo, da se s tem, ko presežemo vprašanje izrinjenja irščine kot glavnega jezika večinskega prebivalstva in javnega življenja, izgubi neki vidik poezije, ki je tako zaznamovana z izgubo jezika; gre lahko torej tudi za to, da se v prevodu izgubi del pomena, na kar je prevod na tak ali drugačen način vedno že v osnovi obsojen.

LITERATURA

- Boland, Eavan. »The Poet Facing Both Ways«. *The Irish Times*, 29. 1. 1971, str. 12.
- Griffin-Wilson, Margo. »Ó Bruadair, Dáibhidh (Dáibhí)«. *Dictionary of Irish Biography*, oktober 2009, <https://doi.org/10.3318/dib.006282.v1>.
- Hartnett, Michael. *Collected Poetry*. Gallery Press, 2001.
- Hartnett, Michael. *A Farewell to English and Other Poems*. Gallery Press, 1975.
- Hartnett, Michael. »An Interview with Michael Hartnett«. Intervjuval Dennis O'Driscoll. *The Poetry Ireland Review*, št. 20, 1987, str. 16–21.
- Hartnett, Michael. »Why Write in Irish?«. *The Irish Times*, 26. 8. 1975, str. 8.
- Lysaght, Seán. »Michael Hartnett: An Appreciation«. *The Poetry Ireland Review*, št. 64, 2000, str. 6–9.
- Meyer, Kuno. »Introduction«. *Selections from Ancient Irish Poetry*, ur. in prev. Kuno Meyer, Constable, 1911, str. vii–xiv.
- Ní Íceadha, Máire, in Vincent Morley. »Ó Súilleabháin, Eoghan 'Rua'«. *Dictionary of Irish Biography*, oktober 2009, <https://doi.org/10.3318/dib.006441.v1>.
- O'Driscoll, Dennis. *The Outnumbered Poet*. Gallery Press, 2013.
- Sirr, Peter. »Michael Hartnett«. *The Cambridge Companion to Irish Poets*, ur. Gerald Dawe, Cambridge University Press, 2017, str. 294–306.
- Walsh, Pat. *A Rebel Act. Michael Hartnett's Farewell to English*. Mercier Press, 2012.

Two Languages of Irish Poetry Through the Poetry of Michael Hartnett

Keywords: Irish poetry / Hartnett, Michael / bilingualism / Irish poetry in English / Irish poetry in Irish / translation

Using the example of the poet Michael Hartnett, the article explores parts of the language issue in Ireland, which is a subject often addressed in modern Irish literature. Hartnett was already established as an English language poet when he announced in mid 1970s that he would no longer publish works in English. He turned to writing in Irish, which was not his mother tongue. Through some of Hartnett's poems and papers, this article presents the poet's relationship to the English and Irish poetic traditions and his position between the two, since, as he himself writes in one of the poems in the sequence "A Farewell to English," both have left their mark on contemporary Ireland. The article thus highlights certain elements of Irish literary and cultural heritage that are embedded in Hartnett's poetics. It also touches on the issue of translating into a third language and what this act implies for the preservation of the poem's connotation, which points to the rift, caused by the loss of the historically predominant language. On the one hand, translation bridges this gap, as the readers cannot perceive whether the poem is written in the language of the colonizer or in the language that no longer has many native speakers; on the other hand, though, translation can obscure the issue of language, one of the central issues in Irish poetry during a certain period.

IZJAVA O DOSTOPNOSTI RAZISKOVALNIH PODATKOV

Za podporo tej raziskavi niso bili pridobljeni ali analizirani nobeni novi podatki.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 821.111(417).09-1Hartnett M.

821.152.1.09-1Hartnett M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v49.i1.04>